

Hans Hauge

Litteraturvidenskaben efter det litterære studenteroprør

»en litterats liv... er langt, mens modebevægelsernes bølgelængder bliver kortere og kortere. Mange litterater har snart set nykritikken, strukturalismen, marxismen, feminismen, historicismen, psykoanalysen, postmodernismen, dekonstruktionen o.s.v. passere overskriftsider og gennem undervisningslokaler.«

Lise-Busk Jensen, Jørgen Holmgaard, Martin Zerlang

»O flygtige drøm / Om evigheds-øen i tidernes strøm [...] Fortryllende drøm / Om evighedsperlen i tidernes strøm.«

Grundtvig

1. Saussure, Marx, Freud

Dansk litteraturvidenskab fra midten af 70erne og et stykke ind i 80erne befandt sig i en konstant forsvarsposition mod de mange nye teorier, som dens udøvere paradoksalt nok selv havde været med til at introducere. Modstanden mod teorien er nu tilsyneladende så meget svækket, at den litteraturteoretiske situation fornemmes som forvirrende. Det ser ud til, at den ene »modebevægelse« afløser den anden, og at teorierne passerer forbi over skriftsider og gennem undervisningslokaler. Denne illusion har sin psykologiske forklaring: for lærerne er de samme, men det, der skifter, er de litteraturstuderende. De passerer gennem undervisningslokalerne og sætter deres spor. Hvor læreren i 70erne spurgte »is there a class in this text?«, så spørger studenten idag »is there a text in this class?«, og med en tekst mener *hun* en *litterær* tekst.

Med andre ord: litteraturvidenskaben har oplevet en *litterær vending*; hermed har jeg stikordsagtigt og ultrakort givet mit signalement af den litteraturvidenskabelige situation idag. Denne vending begyndte allerede i slutningen af 60erne, men den blev standset. Nu sætter den sig igennem igen, og jeg tror, at en væsentlig faktor hertil har været de litteraturstuderende. Der er tale om et litterært studen-

teroprør i undervisningslokalet, anført, men ikke domineret, af den kvindelige læser.

I tilbageblik kan 70ernes litteraturvidenskab ses som et forsøg på at gestalte en enhedsvidenskab. Den byggede på tre fundamenter: semiotikken, marxismen og psykoanalysen. Med de tre videnskaber, trods det at de hver for sig forstår sig som totalvidenskaber, kunne helheden dækkes og begribes. Semiotikken tog sig af sproget, marxismen af samfundet og psykoanalysen af bevidstheden. Denne treenighed skabte sammenhæng i studiet eller institutionen; den udgjorde institutionens *tacit knowledge*; litteraturvidenskaben fungerede som fortolkningsfællesskab eller tog sig ud som et paradigme.

Ethvert fællesskab udelukker noget, og det opretholdes ved en fælles talen. Hvis mængden af de udelukkede overstiger mængden af opretholdere, så begynder systemet, som ethvert Babelstårn, at bryde sammen. Det er det, der er ved at ske, eller som allerede er sket. Treenighedens litteraturpolitiske program var *containment*; sådan kan det ikke længere fungere.

2.1984

»Litteraturvitskapleg ny-historisme.« Således karakteriserer Atle Kittang, Per Meldahl og Hans H. Skei litteraturvidenskaben fra slutningen af 60erne til idag. Ny-historismen er resultat af impulser »udefra«, men også indefra institutionen selv. Det er »ei erkjennning av at Historia er ein sentral dimensjon både ved fagets genstand og ved litteraturforskarens situasjon og praktiske verksamhed.«¹ Ny-historismen er nok en reaktion mod det, der fra 1920erne og til slutningen af 1960erne dominerede litteraturvidenskaben, nemlig de forskellige former for formalisme (russisk, tjekkisk, fransk, amerikansk) og dermed koncentrationen om litteraturens *differentia specifica*, dvs. poetik. De tre forfattere gør imidlertid rigtigt opmærksom på, at den

Hans Hauge er lektor i engelsk ved Aarhus Universitet, p.t. tilknyttet Center for Kulturforskning.

historiske bevidsthed ikke var fortrængt af formalismene, men at den var med som fagets »undermetvit.«

Den litteraturvidenskabelige ny-historisme er dog, påpeger forfatterne, præget af to modsatrettede tendenser. Den ene tendens har vendt sig mod traditionelle opgaver, som den løser med traditionelle midler, fortsætter de. Et eksempel herpå er *Dansk litteraturhistorie*.² Dette værk betegner nok en »vending« indenfor dansk litteraturvidenskab, men denne vending kan kun betegnes som en *tilbagevending* til den »gamle« historisme. Hvis formalismen fortrængte historien, så fører den nyvakte litteraturhistoriske »iver« også til en fortrængning, nemlig af »centrale faglege problem, [når] den bliver kanaliseret for direkte inn mot tradisjonelle oppgaver og genrar.«³ Det projekt, som skrivningen af en dansk litteraturhistorie var, og hvis resultatet blev en traditionel *Dansk litteraturhistorie*, blev til indenfor det treenige paradigme, som jeg har omtalt, og projektet er således et konkret eksempel på en fortrængning af centrale faglige problemer. Dens eventuelle og ubestridige indsigter skyldes dens blindhed for disse »problemer.« *Dansk litteraturhistorie* udkom i 1984 (og *Om litteraturhistorieskrivning* i 1983). Derfor kan vi lade dette symbolske år være omdrejningsåret; det litterære studenteroprør i 1968. Da *Dansk litteraturhistories* forfattere kom fra hulen og ud i det blændende lys, da flimrede det hele, og det, de oplevede, var de mange modebevægelsers passage.

Der var en anden tendens i den ny-historiske orientering. Kittang, Meldahl og Skei kalder det for »metahistorisk refleksjon.« I omtalen heraf nævnes bl.a. Danto, Jauss, Gadamer og Hayden White. Vi står, siger de tre forfattere, i en epistemologisk grundsituation, der kan beskrives sådan, at historiografiske fremstillinger altid vil være »konstruksjonar, meir eller mindre 'vitskapelege', meir eller mindre 'mytiske'.«⁴ Opmærksomheden og forpligtetheden overfor denne epistemologiske grundsituation finder vi også i de teorier, som vi med den bredest mulige betegnelse kalder *post-strukturalistiske*. Modsætningen mellem den traditionelle litteraturhistoriografi og den metahistoriske analyse har ikke, siger Kittang, Meldahl og Skei, været lammende for litteraturvidenskabelig virksomhed: »tvert imod viser motseiinga til eit fruktbart arbeidsfelt.«

3. Ny-historismen

At dette er tilfældet er udviklingen i amerikansk litteraturvidenskab et eksempel på. Ny-historismen er der et institutionelt faktum. Ny-historismens (*The New Historicists*) organ er tidsskriftet *Representations*.

Den tekst, der indvarslede den, er Stephen Greenblatts *Renaissance Self-Fashioning from More to Shakespeare* (1980). I forordet til Greenblatts bog plæderes der for noget, han kalder en »poetics of culture«, der defineres noget i retning af følgende: »Sproget ganske som andre tegnsystemer er en kollektiv konstruktion: fortolkningens opgave skal være at begribe konsekvenserne af dette faktum med større sensitivitet ved at undersøge såvel den litterære teksts verdens sociale tilstedeværelse som verdens sociale tilstedeværelse i teksten [the social presence of the world of the literary text and the social presence of the world in the text].«⁵

I anden udgivelse, Sacvan Bercovitchs *Reconstructing American Literary History*, indeholder forordet også programmatisk udtalelser (det gør titlens »reconstructing« naturligvis også). Bogen er et »return to history«. Den vil »ground textual analysis in history.« Der er, ifølge sig selv, præget af en dialogisk modus og af »open-endedness.« Alle bidragyderne har »a marked resistance to closure, including the forms of closure implicit in pluralism«⁶ – og dette sidste skal man bide mærke i.

Indenfor det ny-historiske amerikanske paradigme skal også nævnes de såkaldte New Pragmatists. Her er hovedmanden Walter Benn Michaels og hovedskriftet er *Against Theory* (1985).⁷ Denne »modebevægelse« er endnu ikke passeret gennem danske undervisningslokaler. Og når jeg omtaler den (eller dem) bidrager jeg så ikke til at endnu en bevægelse kan passere forbi litteraten?⁸ Noget andet er så, at visse ting tyder på, at ny-historismen heller ikke kommer til det, for så vidt som vi allerede har fast, historisk grund under fødderne, og for så vidt vi altid mener at have haft det. Der er ingen grund til at vende tilbage til historien, hvis man aldrig har forladt den.

Endnu en ting skal jeg fremdrage fra Bercovitchs forord. Han gør eftertrykkeligt opmærksom på, at han tager afstand fra det han kalder »the naiveté of old historicism.« Den afstand er ikke taget i den danske (ny)historisme; den metahistoriske refleksion mangler. Der findes stadigvæk et konsensusbegreb om historie; historien fungerer visse steder endnu som en stabiliserende faktor. Historisering er *closure*, på samme måde som den metavidenskabelige treenighed var *containment*. Der kan ikke vendes tilbage til historien i dansk litteraturvidenskab; for at kunne det, så skal man først have forladt den.

4. Den litterære vendings tegn og symptomer

Med sloganet »den litterære vending« har jeg karakteriseret situa-

tionen. Et symptom herpå er tilstrømningen af studerende til litteraturfagene og de æstetiske fag.

Et andet symptom var »æstetiseringen« af kvindestudierne i begyndelsen af 1980'erne, der kan opfattes som det litterære studenteroprør mod »rå silke«-generationen af kvindeforskere.⁹

Et tredje symptom er den nye interesse for lyrikken. Protestformen er ikke kritisk, men *dekonstruktiv*. Det finder jeg bekræftet hos Nils Gunder Hansen, der for nylig har diagnosticeret stemningen således: »måske kan man sige, at en vis nøgtern, veltemperet *dekonstruktiv attitude* er ved at blive *lieu commun* i litteraturanalsen, og måske har dekonstruktionisterne haft deres egentlige mission som en sådan *litteraturpolitisk pressionsgruppe*, der kan afsætte visse effekter hen over midten af ansvarlige partier i dansk litteraturanalyse. Men tænk om de fik magt som de har agt, uha uha.«¹⁰

Den dekonstruktive »attitude« er et svar på følgende: Statens humanistiske Forskningsråd har lige udsendt en »strategi-og handlingsplan« med titlen *Humanistisk forskning: Tradition og fornyelse*. I denne publikation siges om litteraturundervisningen i informationssamfundet: »med informationssamfundet har litteratur og litteraturforskning ikke længere den centrale betydning som offentlig meningsdannelse og opleveform, og andre medier og studiet af disse er blevet dominerende: aviser, TV, film, video. Tiden skal ikke skrues tilbage, men årsagerne analyseres. Der er brug for teorier, analyser og undervisning, der tager højde for litteraturens stilling i informationssamfundet, og finder ud af, hvordan man underviser informationssamfundets børn og unge i litteratur, så det bliver en fornøjelse og ikke en plage [min understregning].«¹¹

Den litterære vending er en vendt sig fra et litteratursyn som ovenstående. Det sidste symptom, som jeg vil nævne, adskiller sig en smule fra de andre. Det er slående, hvordan andre opfatter litteraturvidenskaben: der kastes som aldrig før forelskede blikke mod den. Litteraturvidenskaben har noget, som alle andre fag fascineres af, og som de begærer. Før gik litteraturvidenskaben til historien, til sociologien, til psykoanalysen, til sprogvidenskaben, antropologien eller filosofien for at få støtte. Nu er det omvendt. Litteraturvidenskabens aktuelle opgave er den at finde ud af, hvad det er den har, som de andre begærer. Indenfor snart sagt alle discipliner kan man idag iagttage »a literary turn.« Og det skyldes, at der ikke længere findes et metasprog, som kan fundere noget. Litteraturen er navnet på bevidstheden om, at der ingen grund er, og det er den bevidsthed, der nu har bredt sig til de andre verbale diskurser. Dette er tegnet på den litterære vending.

Noter

1. Atle Kittang et al., *Om litteraturhistorieskrivning*, Alvheim & Eide, Øvre Ervik: 1983.
2. Af andre eksempler nævner de E. Beyer(red.), *Norges litteraturhistorie* og de nævner Viktor Zmegacs arbejde i Tyskland.
3. Atle Kittang et al, op.cit., s.10.
4. Ibid.,s.12. Der har mig bekendt i Danmark kun været ganske få eksempler på denne »metahistoriske refleksion.« Om en diskussion af forholdet mellem historie og fortælling tillader jeg mig at henvise til to »Arbejdspapirer« fra Center for Kulturforskning, AU; dels Uffe Østergårds »Analyse og syntese i postmodernismens æra« (nr.20) og min egen »Historiens vendinger«(nr.29).
5. Stephen Greenblatt, *Renaissance Self-Fashioning from More to Shakespeare*, University of California Press, Berkeley: 1980, s.3-5. Et eksempel på ny-historisme i Storbritannien er John Drakakis (ed.), *Alternative Shakespeares*, Methuen, London: 1986. Det er interessant at se, at the New Historicists har kastet sig over studiet af især renaissance og af amerikansk naturalisme. Det er to fænomener, som dekonstruktionisterne ikke behandlede.
6. Sacvan Bercovitch (ed.), *Reconstructing American Literary History*, Harvard U.P. Cambridge, Mass.:1986. s.ix. Bidragyderne omfatter bl.a. Walter Michaels, Frank Lentricchia, Robert Stepto, Wendy Steiner.
7. W.J.T.Michell (ed.), *Against Theory: Literary Studies and the New Pragmatism*, University of Chicago Press, Chicago and London: 1985. Heri bidrag af Richard Rorty og Stanley Fish bl.a. Jeg har introduceret noget af denne debat i *Kritik* nr.82.
8. The New Historicism vil aldrig som sådan kunne blive en retning i dansk litteraturvidenskab. Dels vil jeg mene, at den er noget af et sammenrend af anden generations dekonstruktionister, som har behov for at markere og profilere sig og anti-dekonstruktionister, der har været marginaliserede i 80'erne. Jeg kan ikke se, at Frank Lentricchia og Walter Michaels har ret meget til fælles.
9. Jeg refererer til forfatterne (Tine Andersen & Hanne Møller) af *Rå Silke: Kropsnære kvindehistorier fra 1970 til i dag*, Gyldendal, Kbh.: 1988, samt til den »generation«, som de skriver om. »Rå silke«-paradigmet havde samme funktion som treenigheden og litteraturhistorien.
10. Nils Gunder Hansen, »Om forlegenhed og blink med øjet – litteraturteoriens status«, *Passage*, 1989, nr.6, s.137. Min gode ven Nils Gunder Hansen kan man ikke beskyldes for at være »dekonstruktionist«, så han fører ikke et bestemt partis sag – ikke endnu og åbenlyst.
11. *Humanistisk Forskning*, Forskningsdirektoratet: 1989, s.13. Der kunne knyttes mange kommentarer til dette »litteratursyn.« Er litteratur et medium feks.? Er »litteratur« en kvantitativ, empirisk størrelse, om hvilken man kan *konstatere*, at der bliver »mindre« af den? Osv. Tænk hvis det litteratursyn fik mere magt end det har, uha.